

Globálne vzdelávanie v kontexte kurikula súčasnej školy

Dáša VARGOVÁ

Global Education in the Context of the Current School Curriculum

Abstract: The author, in relation to the contradictory processes of globalization and its impact on the individual, emphasizes the necessity of the implementation process of global education in the curriculum of primary and secondary schools. This request is based on the latest trends in educational policy in Slovakia. In the paper author introduces the concept of developing core competencies of pupils through global education. She has focused on the integration of global education topics into the teaching, to define the specific objectives of global education, teaching methods for deepening of development of critical thinking and towards a deeper understanding of the phenomenon of globalization. As an example of good practice, she has offered to teachers of school subject citizenship education at school own methodological suggestions in the teaching of global education.

Key Words: Globalization, Global education, Global education themes, Objectives and methods of global education, Global education teaching methodology

V poslednom období pozorujeme u žiakov zvýšený záujem o mnohé témy globálneho sveta – Globalizácia, Demografický vývoj vo svete, Svetový obchod a dlh, Vojnové konflikty a terorizmus, Menšiny,

utečenci a migrácia, Xenofóbia a diskriminácia vs. tolerancia a multikulturalizmus, Ľudské práva a práva detí, Humanitárna a rozvojová pomoc, Demokracia a občianska spoločnosť, Chudoba a hlad, Zdravie, Životné prostredie, Vzdelanie, Gender, Médiá a iné. Doba globalizácie si vyžaduje pripraviť mladú generáciu schopnú reagovať na život v problematickom svete, citlivo vnímať vyššie uvedené okruhy globálnych problémov ľudstva, získavať nové poznatky, diskutovať, argumentovať, vyjadrovať svoj názor, hľadať riešenia a zaujímať postoj k aktuálnym témam globalizovaného sveta. Vzdelanie preto nemôžeme chápať iba ako zdroj najnovších informácií, ale ako možnosť rozvíjania osobnostného, ľudského rozmeru.

V súčasnosti predstavuje globálne vzdelávanie neodmysliteľnú súčasť výchovno-vzdelávacieho procesu. Kurikulárna transformácia obsahu, foriem a metód vzdelávania poskytuje školám širší priestor na realizáciu vlastných predstáv o obsahu, formách a metódach vzdelávania. Oporu má v Zákone č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní.

Implementácia globálneho vzdelávania do školského kurikula sa stala realitou vo viacerých krajinách Európy. Na Slovensku vyvíjali úsilie v tomto smere mimovládne organizácie (OZ Človek v ohrození, SAMRS, Nadácia PONTIS a iné), Ministerstvo zahraničných vecí SR, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, metodicko-pedagogické centrá a v poslednom období aj vysoké školy predovšetkým pedagogického zamerania, ktoré zabezpečujú pregraduálnu prípravu budúcich učiteľov, realizátorov reformných zmien v podmienkach školy. Spoločná iniciatíva vyústila k vypracovaniu návrhu Národnej stratégie pre globálne vzdelávanie na obdobie rokov 2012–2016. Prioritu cieľov obsiahnutých v návrhu podporili nielen spomínané ministerstvá, ale na svojom rokovaní dňa 18. 1. 2012 schválila „národnú stratégiu“ Vláda Slovenskej republiky.

Školská prax nepredpokladá pri začleňovaní tém globálneho vzdelávania vytvorenie zvláštného predmetu (Ondrušková, 2007, s. 36), ale orientuje sa na rozvíjanie kompetencií žiakov a žiačiek (využívať nástroje demokracie pri angažovaní sa za veci verejné, vidieť procesy a javy vo vzájomných súvislostiach, schopnosť analyzovať a riešiť problémy, schopnosť spracovať informácie a vedieť vecne argumentovať,

vedieť kooperovať, vypočuť si názor iných a vytvoriť si vlastný názor, zaujať postoj k závažným otázkam globalizovaného sveta) prostredníctvom globálneho vzdelávania v rámci už existujúcich predmetov.

Predkladáme koncept implementácie globálnych tém do predmetu Občianska náuka na základnej a strednej škole formou doplnenia existujúcich osnov. Vychádzame z projektu „Globálne vzdelávanie na základných školách“, ktorého finálnym výstupom bola metodická príručka pre učiteľky a učiteľov 2. stupňa ZŠ (2012). Podľa novej, európskej klasifikácie (ISCED 2 a ISCED 3) tvorí občianska náuka spolu s geografiou a dejepisom jednu vzdelávaciu oblasť Človek a spoločnosť. Samotný predmet Občianska náuka je koncipovaný tak, aby svojim obsahom a cieľmi pomáhal rozvíjať intrapersonálne (osobnostné) a interpersonálne (sociálne, spoločenské a občianske) kompetencie žiakov. Orientuje žiakov v sociálnej realite globálneho sveta, poskytuje základy ekonomickej, právnej a politickej gramotnosti, vedie ich k aktívnemu občianstvu, euroobčianstvu a svetoobčianstvu, k uvedomovaniu si práv a povinností, k rešpektovaniu základných princípov demokracie a tolerance. Motivuje žiakov k citlivému vnímaniu globálnych tém a osobnej angažovanosti.

K obsahu jednotlivých ročníkov v predmete Občianska náuka navrhujeme vhodne priradiť nasledovné tematické celky globálneho vzdelávania. Striktné dodržiavanie tohto pravidla však nepovažujeme za nevyhnutné.

Obsah 5. ročníka ZŠ

1. TC Moja rodina

Moja rodina. Poslanie a funkcie rodiny. Normy a pravidlá, práva a povinnosti členov rodiny. Vzťahy v rodine, roly členov rodiny. História mojej rodiny, zvyky a tradície. Problémy rodinného života a ich riešenie. Zdravý spôsob života. Voľný čas v mojej rodine. Naši príbuzní, priatelia, susedia. Práca s dokumentmi a zákonmi.

2. TC Moja škola

Moja škola. Trieda ako sociálna skupiny. Sebapoznávanie, sebahodnotenie a hodnotenie žiakov triedy. Sociálne vzťahy v našej triede. Práva a povinnosti žiakov v triede – triedna samospráva. Práva a povinnosti žiakov v škole – školská samospráva. Mimovyučovacia

a mimoškolská činnosť. Naša škola. Naša pani učiteľka, pán učiteľ. Vzdelávanie ako hodnota. Čím by som chcela, chcel byť. Školský systém v Slovenskej republike. Školský systém v Európe. Život žiaka základnej školy u nás – v zahraničí, na dedine a v meste. Škola budúcnosti.

Tematický celok globálneho vzdelávania:

Životné prostredie s ohľadom na globálne aspekty

Témy:

Zmena klímy

Odpady

Klimatická migrácia

Vzduch, Voda, Pôda

Obsah 6. ročníka ZŠ

1. TC Moja obec, región, vlasť, Európska únia

Moja obec, región, vlasť, Európska únia. Obec, v ktorej žijem.

2. TC Vnútorň a vonkajší život jednotlivca

Vnútorň život jednotlivca. Vnútorň a vonkajší život jednotlivca

Vonkajší život jednotlivca.

Tematický celok globálneho vzdelávania:

Globálne problémy a rozvojová pomoc

Témy:

Chudoba a nerovnosť

Zdravie (HIV/AIDS, Podvýživa, Obezita)

Konflikty vo svete

Rozvoj – poňatie rozvoja, princípy

Miléniové rozvojové ciele

Rozvojová a humanitárna pomoc SR a EÚ

Obsah 7. ročníka ZŠ

1. TC Sociálne vzťahy v spoločnosti

Sociálne a politické napätie v spoločnosti a ich riešenie

2. TC Občiansky život ako proces formovania demokracie

Občan a občianstvo. Demokracia a jej princípy. Občianska participácia.

3. Projekty, AKTIVITY V OBCI

4. Účasť na zasadnutí

a) žiackeho parlamentu

b) obecného zastupiteľstva

Tematický celok globálneho vzdelávania:

Multikulturalizmus

Témy:

Stereotypy a predsudky

Xenofóbia

Kultúrna identita, kultúrne rozdiely, náboženské rozdiely

Obsah 8. ročníka ZŠ

TC Štát a právo (makroúroveň)

Štátne zriadenie (republika, monarchia). Demokratické a nedemokratické formy vlády. Právne základy štátu. Právo, zákon, morálka, spravodlivosť, rovnosť. Právne vedomie. Právny poriadok Slovenskej republiky. Ústava Slovenskej republiky, členenie, analýza, práca s dokumentom. Ľudské a občianske práva. Ochrana ústavnosti – Ústavný súd. Medzinárodné dokumenty o ľudských právach a právach detí.

Tematický celok globálneho vzdelávania:

Ľudské práva

Témy:

Ľudské práva a občianske práva

Práva dieťaťa

Rodová rovnosť

Demokracia a dobré vládnutie

Obsah 9. ročníka ZŠ

TC Ekonomický život v spoločnosti

Základné pojmy (ľudské potreby, uspokojovanie ľudských potrieb, statky, výrobný proces, vzácnosť, ekonómia, ekonomika, rozhodovanie,

výber). Základné ekonomické problémy a ich riešenie (vzácnosť, rozhodovanie, výber). Tri základné ekonomické otázky a ich riešenie v jednotlivých typoch ekonomík. Trhová ekonomika. Trh a trhový mechanizmus (ponuka, dopyt, cena). Výrobca a spotrebiteľ v živote spoločnosti. Úloha peňazí a finančných inštitúcií v ekonomickom živote spoločnosti.

Tematický celok globálneho vzdelávania:

Globalizácia a vzájomná previazanosť

Témy:

Aspekty globalizácie

Ekonomická globalizácia – Svetový obchod – Etické podnikanie

Udržateľný rozvoj

Migrácia

Cieľovou zložkou projektu, ako sme vyššie uvádzali, je rozvíjanie kompetencií žiakov a žiačiek ZŠ prostredníctvom prepojenia obsahu učiva daného predmetu s témami globálneho vzdelávania. Filozofia projektu považuje za rovnako dôležitú procesuálnu stránku globálneho vzdelávania (Kyriacou, 1996), čiže o vhodné formy a metódy (Turek, 2005) uplatňované vo vyučovaní, smerujúce k efektívnejšiemu formovaniu občianskych kompetencií demokratického občana, euroobčana, svetobčana.

V závere ponúkame originálne námety začlenenia tém globálneho vzdelávania *v prepojení na obsah učiva predmetu občianska náuka vo vyšších ročníkoch 2. stupňa základnej školy (nižšieho sekundárneho vzdelávania – ISCED 2)*.

1. námet: FENOMÉN UTEČENECTVA

Odporúčaný ročník: 8. ročník ZŠ

Tematický celok/obsahový štandard: Demokratické a nedemokratické formy vlády

Téma GRV: Globalizácia a vzájomná prepojenosť

Hlavný cieľ: Cieľom je pochopiť prepojenie krajín sveta, formovať pozitívne postoje žiakov k fenoménu utečenectva

Stručný opis: Napíšte na tabuľu slová D. Lipšica, ktoré vyslovil 22. 12. 2010 pri uzatvorení Dohody o dočasnom prijatí 100 utečencov na území Slovenskej republiky: „Slovensko sčasti ako by splácalo svoj dlh, pretože aj my sme žili v dobe neslobody, kedy slobody mnohých boli na Slovensku obmedzované a mnohí naši občania emigrovali do iných krajín. A preto aj my máme povinnosť sa snažiť pomôcť osobám, ktoré môžu byť v ohrození života alebo svojej slobody. Je to náš morálny záväzok.“ Vyzvite žiakov, aby uvažovali o príčinách (demografické, ekonomické, ekologické, politické a pod.), prečo ľudia utekajú z krajiny, kde sa narodili, prečo opúšťajú svoje domovy. Aký podiel na tom majú nedemokratické formy vlády? Diskutujte, či naši občania v minulosti opúšťali svoju domovinu. Ak áno, prečo? V ktorom to bolo období? Za akého politického režimu? Do ktorých krajín sveta (s akou formou vlády) emigrovalo najviac našich obyvateľov? Ktoré krajiny prijali našich občanov a podali pomocnú ruku v ich zaradení sa do novej spoločnosti? Z ktorých krajín a z akých dôvodov najčastejšie prichádzajú utečenci k nám? Na záver vyjadrujú žiaci svoje postoje k politike krajín s demokratickou/nedemokratickou formou vlády pri riešení fenoménu migrácie a utečenectva.

Bezpredsudkové postoje žiakov môže učiteľ formovať na vyučovacej hodine aj touto aktivitou: Žiaci uvažujú o možných hrozbách/výhradách voči migrantom, ktorí prichádzajú na naše územie (berú nám prácu, zaťažujú štátny rozpočet a sociálny systém, ohrozujú našu národnú identitu), terorizmus, cudzia kultúra (jazyk, hygienické návyky, stravovacie návyky, rodinný život, spôsob komunikácie, náboženstvo), ale aj o nových výzvach (kultúrna rozmanitosť, medzikultúrny dialóg, vzťah rôznych kultúr, tvorivá stránka kultúry). Svoje názory zapisujú do dvoch stĺpcov na tabuľu. Diskutujú o stereotypoch a predsudkoch.

2. námet: EUROMINCE/SVETOMINCE

Odporúčaný ročník: 9. Ročník ZŠ

Tematický celok/obsahový štandard: Ekonomický život v spoločnosti (Úloha peňazí a finančných inštitúcií v ekonomickom živote spoločnosti)

Téma GRV: Multikulturalizmus

Hlavný cieľ: Uvedomiť si rôznorodosť kultúr, identifikovať kultúrne rozdiely, poznať rozdielnosti a jedinečnosť vlastnej kultúry a iných kultúr, prekonať stereotypy a predsudky

Stručný opis: Pripravte si kolekciu približne šesť euromincí z rôznych európskych štátov (vrátane Slovenska), resp. fotografie ich prednej a zadnej strany. Na začiatku hodiny v stručnosti oboznámte žiakov s históriou vzniku peňazí, formami a funkciami peňazí, informuje o spoločnej mene členských štátov Európskej únie – Eura, v krátkosti charakterizujte bankovky a mince Eura. Rozdeľte žiakov do skupín a každej skupine dajte možnosť vybrať si jednu spomedzi krajín Európskej únie, ktorej mince máte k dispozícii (resp. obrázky ich prednej a zadnej strany). Zadaťte im úlohu vymyslieť národnú (rubovú) stranu euromince pre vybraný štát a pri prezentácii vedieť odôvodniť navrhnutý dizajn (charakteristický symbol) mince. Tak tiež môžete žiakom zadať úlohu vytvoriť návrh pamätnej obehovej euromince, ktorá bude mať na národnej strane motív spoločný pre všetky štáty Európskej únie. Po prezentácii všetkých návrhov mincí položte vašu zbierku na lavicu a nechajte zástupcov skupín vyhľadať si euromincu, ktorá v skutočnosti reprezentuje im pridelenú krajinu. Požiadaťte ich o odôvodnenie svojho výberu a celú skupinu o opis národnej (rubovej) strany mince so znázorneným charakteristickým symbolom. Aké našli súvislosti v histórii danej krajiny? Upozornite žiakov na multikultúrnosť našej každodennej reality (denne používame euromince a ani si neuvedomujeme blízkosť rôznych kultúr), prijatie kultúrnej odlišnosti od tej našej bez predsudkov, prekonanie stereotypov.

Variant A

Každá skupina žiakov dostane na kartičke názov krajiny sveta (Slovensko, India, Čína, Japonsko, Austrália, Kongo, Rusko, USA, Brazília a pod.) a pokyn, aby na národnej strane **svetomince** pripravili symbolický návrh danej krajiny, reflektovali jej históriu, typické znaky a črty kultúry.

V záverečnej diskusii vyberú návrh, ktorý najlepšie vyjadruje charakteristické prvky tej ktorej kultúry.

Záver: Žiaci si uvedomia – globálny charakter súčasného sveta, multikultúrnosť priestoru, v ktorom žijú, kultúrne rozdiely a vlastnú kultúrnu identitu, náboženské rozdiely, mieru tolerancie/intolerancie voči inakosti.

3. námet: EKOLÓGIA

Čo chcem, čo potrebujem a čoho som ochotný/ochotná sa vzdať

Odporúčaný ročník: 9. Ročník ZŠ

Tematický celok/obsahový štandard: Trh a trhový mechanizmus/výrobca a spotrebiteľ

Téma GRV: Životné prostredie

Hlavný cieľ: poznať fungovanie trhového mechanizmu, pochopiť vzťah medzi potrebami spotrebiteľov a záujmami výrobcov, uvedomiť si negatívny dopad výroby na životné prostredie

Stručný opis: Rozdeľte žiakov do piatich skupín: 1. Voda, 2. Pôda, 3. Vzduch, 4. Flóra, 5. Fauna. V skupinách žiaci premýšľajú (z pohľadu spotrebiteľa) o svojich potrebách a na papierový hárok napíšu zoznam 5 výrobkov, ktoré sú pre ich život dôležité. V každej skupine diskutujú o tom, ako na ich potreby reaguje výrobca, keďže jeho záujmom je vyrobiť takýchto výrobkov čo najviac, za čo najnižšiu cenu. Ku každému zo zapísaných piatich výrobkov priradia výrobcu, krajinu a suroviny nevyhnutné na ich výrobu. V jednotlivých skupinách uvažujú o negatívnych dopadoch na životné prostredie pri ich výrobe (v 1. skupine – znečistenie vôd, v 2. skupine pôdy, v 3. skupine vzduchu, v 4. skupine ohrozenie flóry a v 5. skupine fauny). Následne sa navzájom poinformujú o svojich zisteniach a utvoria si celkový obraz vplyvu výroby na životné prostredie. Uvedomia si kolobeh: rastúce potreby spotrebiteľov vedú výrobcov vyrábať stále viac a lacnejšie (a bezohľadnejšie vo vzťahu k prírode, ktorej súčasťou je samotný človek). Na záver napíšu spoločný zoznam výrobkov, bez ktorých by si vedeli predstaviť svoj život, a ktorých by sa vedeli vzdať, aby uchránili prírodu (a teda aj seba a budúce generácie).

Zážitkovým vyučovaním globálneho vzdelávania odporúčame dopĺňať obsah *predmetu občianska náuka aj na stredných školách a gymnáziách (vyššieho sekundárneho vzdelávania – ISCED 3 a ISCED 3A)*.

Literatúra a internetové zdroje:

- BAUMAN, Z. *Globalizácia. Dôsledky pre ľudstvo*. Bratislava: Kalligram, 2010.
- CÁROVÁ, T., VARGOVÁ, D. et al. *Globálne vzdelávanie na ZŠ: občianska náuka*. Bratislava: Človek v ohrození, PC MABG, 2012.
- KYRIACOU, CH. *Kľúčové dovednosti učiteľa*. Praha: Portál, 1996.
- NÁDVORNÍK, O., VOLFOVÁ, A. *Společný svět*. Praha: Člověk v tísni, 2004.
- ONDRUŠKOVÁ, N. Politika rozvoja a rozvojovej pomoci. In LYSÝ, J. (ed.) *Globálne rozvojové vzdelávanie*. Bratislava: ALBUM, 2007. s. 21–41.
- PIKE, G., SELBY, D. *Cvičení a hry pro globální výchovu 1*. Praha: PORTÁL, 2000.
- RASLAVSKÁ, I. a kol. *Globálna dimenzia v školách. Metodická príručka pre učiteľov stredných škôl*. Bratislava: LÚČ, 2007.
- TUREK, I. *Inovácie v didaktike*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave, 2005.
- <http://www.dea.org.uk/page.asp?p=3857>
- <http://www.mvro.sk/>
- <http://www.statpedu.sk>

Kontakt na autorku príspevku:

PhDr. Dáša VARGOVÁ, CSc.
Katedra etickej a občianskej výchovy
Pedagogická fakulta Univerzity Komenského
Račianska 59
813 34 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: dasa.vargova@fedu.uniba.sk